Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

УДК 346.7:349.6

Новосад Ірина Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та міжнародного права

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Novosad Iryna

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Constitutional,

Administrative and International Law.

Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: 0000-0003-1202-028X

ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ: ГАЛУЗЕВА ПРИРОДА, ПРИНЦИПИ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ
ENERGY LAW OF UKRAINE: SECTORAL NATURE, PRINCIPLES, AND PROBLEMS OF STRUCTURAL FORMATION

Анотація. *Вступ. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним формуванням нових комплексних галузей права, що зумовлено ускладненням суспільних відносин та появою нових сфер правового регулювання. Однією з таких галузей є енергетичне право, яке інтегрує відносини, пов'язані із виробництвом, використанням, обігом енергії та забезпеченням енергетичної безпеки.*

Мета. Основними завданнями статті є аналіз доктринальних підходів до визначення принципів енергетичного права, дослідження співвідношення

енергетичного права і енергетичного законодавства, оцінка наявних наукових підходів до внутрішньої структури галузі, формування її підгалузей та виявлення методологічних проблем структурування.

Матеріали і методи. У дослідженні використано комплексний аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів, включаючи роботи М. М. Дутова, В. В. Сидоренка, Д. М. Лук'янця, Н. О. Багай, О. Ю. Битяка, Т. Мусієнко та А. О. Кориневича. Методи дослідження включали систематизацію, порівняльно-правовий аналіз, концептуальне та методологічне опрацювання принципів, підгалузей та внутрішньої структури енергетичного права.

Результати дослідження. Встановлено, що енергетичне право України є новою самостійною галуззю права з комплексним предметом, сформованим із різнорідних відносин. Виявлено та обґрунтовано галузеві принципи енергетичного права: спрямованість на сталий розвиток, забезпечення енергетичної трансформації, досягнення і гарантування енергетичної безпеки, екологічна безпека енергетичних відносин та рівний захист прав і законних інтересів усіх суб'єктів. Доведено, що принципи міжнародного енергетичного права не можуть автоматично застосовуватися до національного енергетичного права через різницю цілей, завдань, предмета регулювання та принципів. Проаналізовано співвідношення енергетичного права та енергетичного законодавства, встановлено, що законодавство виступає формою реалізації права, яка потребує систематизації і кодифікації. Розглянуто внутрішню структуру галузі, виділено підгалузі, інститути та субінститути, зазначено методологічні обмеження щодо включення міжнародного права та права інших держав до національної системи.

Перспективи. Проведене дослідження обґрунтовує необхідність подальшого розвитку концепції національного енергетичного права, систематизації та кодифікації енергетичного законодавства, визначення чіткої структури підгалузей і інститутів, а також врегулювання взаємодії національного та міжнародного енергетичного права.

Ключові слова: *енергетичне право, принципи права, галузь права, енергетичне законодавство, правова система, міжнародне енергетичне право, джерела енергії, енергетична безпека, екологічне законодавство, ЄС.*

Summary. *Introduction. The current stage of development of the legal system of Ukraine is characterized by the active formation of new complex branches of law, which is caused by the complication of social relations and the emergence of new spheres of legal regulation. One of these branches is energy law, which integrates relations related to the production, use, circulation of energy, and ensuring energy security.*

Objective. The main objectives of the article are to analyze doctrinal approaches to the definition of the principles of energy law, study the correlation between energy law and energy legislation, assess existing scientific approaches to the internal structure of the branch, the formation of its sub-branches, and identify methodological problems of structuring.

Materials and Methods. The study employed a comprehensive analysis of scientific works by domestic and foreign authors, including the works of M. M. Dutov, V. V. Sydorenko, D. M. Lukyanets, N. O. Bahai, O. Yu. Bytiak, T. Musienko, and A. O. Korynevych. The research methods included systematization, comparative-legal analysis, conceptual and methodological elaboration of the principles, sub-branches, and internal structure of energy law.

Research Results. It has been established that the energy law of Ukraine is a new independent branch of law with a complex subject formed from heterogeneous relations. The sectoral principles of energy law have been identified and substantiated: orientation towards sustainable development, ensuring energy transition, achieving and guaranteeing energy security, ecological safety of energy relations, and equal protection of the rights and legitimate interests of all subjects. It is proven that the principles of international energy law cannot be automatically applied to national energy law due to differences in goals, objectives, the subject of regulation, and principles. The correlation between energy law and energy legislation has been analyzed, establishing that legislation serves as a form of implementation of the law and requires systematization and codification. The internal structure of the branch has been examined, sub-branches, institutes, and sub-institutes have been identified, and methodological limitations regarding the inclusion of international law and the law of other countries into the national system have been noted.

Prospects. The conducted study substantiates the need for further development of the concept of national energy law, systematization and codification of energy legislation, defining a clear structure of sub-branches and institutes, as well as regulating the interaction between national and international energy law.

Key words: *energy law, principles of law, branch of law, energy legislation, legal system, international energy law, energy sources, energy security, environmental legislation, EU.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активним формуванням нових комплексних галузей права, що зумовлено ускладненням суспільних відносин та появою нових сфер правового регулювання. Однією з таких галузей є енергетичне право, предмет

якого сформувався внаслідок поєднання різнорідних за походженням відносин, пов'язаних із виробництвом, використанням, обігом енергії та забезпеченням енергетичної безпеки. Водночас, у юридичній науці зберігаються дискусії щодо самостійності енергетичного права, його галузевої природи, методів правового регулювання та наявності власної системи принципів.

Особливої актуальності набуває проблема визначення принципів енергетичного права, зважаючи на поширені в теорії припущення про відсутність у комплексних галузей права єдиного методу та власних принципів. Аналіз наукових джерел свідчить, що найбільш розробленими є питання принципів міжнародного енергетичного права, тоді як національне енергетичне право досі не має належного концептуального опрацювання у цій частині. Автоматичне перенесення напрацювань міжнародного рівня на національну правову систему є методологічно необґрунтованим, оскільки цілі, завдання та предмет регулювання цих правових утворень істотно відрізняються.

Не менш актуальним є питання співвідношення енергетичного права та енергетичного законодавства, а також визначення внутрішньої структури галузі енергетичного права. Незважаючи на значний обсяг нормативно-правового матеріалу, у доктрині відсутня єдність підходів щодо галузевої об'єктивації енергетичного законодавства, його систематизації та кодифікації. Виявлення підгалузей, інститутів і субінститутів енергетичного права здебільшого має фрагментарний характер і не спирається на комплексний теоретико-практичний аналіз, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях, присвячених енергетичному праву, простежуються різні

підходи до визначення його природи та змісту. М. М. Дутов [1] і В. В. Сидоренко [2] зосереджують увагу на принципах енергетичного законодавства, підкреслюючи їх значення для формування енергетичного права та його подальшого розвитку. Д. М. Лук'янець[3] обґрунтовує предметний характер енергетичного права, звертаючи увагу на співвідношення галузі права і галузі законодавства. Н. О. Багай [4] аналізує проблему ототожнення принципів галузі права та галузі законодавства, визнаючи їх значну близькість. О. Ю. Битяк[5] акцентує на процесі формування підгалузей енергетичного права ще за відсутності єдиної концепції галузі. Т. Мусієнко[6] досліджує енергетичне законодавство крізь призму його систематизації та кодифікації. А. О. Кориневич [7] аналізує міжнародне енергетичне право за критеріями самостійної галузі міжнародного права.

Попри наявність окремих ґрунтовних наукових напрацювань, наведені дослідження мають фрагментарний характер і зосереджуються переважно на окремих аспектах енергетичного права, що не дозволяє сформувати цілісне уявлення про його галузеву природу, принципи та внутрішню структуру.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Основними завданнями статті є аналіз доктринальних підходів до визначення принципів енергетичного права, дослідження співвідношення енергетичного права і енергетичного законодавства, оцінка наявних наукових підходів до внутрішньої структури галузі, формування її підгалузей та виявлення методологічних проблем структурування.*

Виклад основного матеріалу. У попередніх наукових дослідженнях автора було сформульовано підхід, відповідно до якого енергетичне право є новою самостійною галуззю права України, предмет якої є комплексним, сформованим із різнорідних за походженням відносин, що поєдналися в новій якості.

Оскільки, ми дійшли висновків, що комплексна галузь права функціонально є такою ж повноцінною, як і будь-яка інша, то виникають сумніви в таких теоретичних припущеннях, на кшталт, відсутності у комплексних галузей права єдиного методу правового регулювання та відсутності власних принципів [8, с. 131-136]. Такі твердження не є достатньо обґрунтованими для того, щоб, по-перше, урівнювати абсолютно усі комплексні галузі права, а по-друге, «заочно» обмежувати їх, позбавляючи можливості мати власні методи та принципи.

Наприклад, щодо принципів енергетичного права в літературі можна знайти деякі напрацювання. Однак вони у переважній мірі присвячені більш розвинутому дослідницькому напрямку – міжнародному енергетичному праву. Так, «основними принципами здійснення міжнародного енергетичного співробітництва можна назвати такі, як раціональне використання енергетичних ресурсів, визнання неподільності стійкої глобальної енергетичної безпеки та взаємозалежності всіх учасників світового енергообміну, стимулювання широкого науково-технічного співробітництва в енергетиці, включаючи питання альтернативних та поновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності і енергозбереження в усіх аспектах енергетичного співробітництва, спільна робота, спрямована на охорону навколишнього середовища, запобігання нових та боротьба з наслідками негативних кліматичних змін» [9, с. 93-100].

В іншій роботі спеціальні принципи міжнародного енергетичного права визначені дещо інакше, а саме: «принцип постійного суверенітету країни над її енергетичними ресурсами; принцип заохочення та захисту енергетичних інвестицій; принцип свободи транзиту енергоресурсів; принцип захисту навколишнього середовища» [10].

Опираючись на розробки іноземних учених у напрямі виявлення принципів енергетичного права[11, с. 34-48; 12, с. 223-230], вітчизняні науковці М. М. Дутов та В. В. Сидоренко запропонували та розкрили принципи енергетичного законодавства, «що мали вирішальний вплив на формування енергетичного права та є підґрунтям для формування майбутніх норм енергетичного права ЄС та України: 1) принцип національного ресурсного суверенітету; 2) принцип доступу до сучасних енергетичних послуг; 3) принцип енергетичної справедливості; 4) принцип розумного, раціонального і сталого використання природних ресурсів; 5) принцип захисту довкілля, здоров'я людини та боротьби зі зміною клімату; 6) енергетична безпека та принцип надійності; 7) принцип стійкості [1, с. 47-55].

Віддаючи належне проведеним активним пошукам учених у царині міжнародного енергетичного права та визначенню його принципів, слід вказати на неможливість автоматичної екстраполяції отриманих результатів на національне енергетичне право. Передусім, основною перепоною стає той факт, що принципи галузі права є тими вихідними засадами регулювання відносин, які спрямовують розвиток усієї системи, вказують на ключові аспекти, що визначають найбільш важливі для цієї галузі вектори, цілі та завдання. Цілком очевидним є те, що для міжнародного енергетичного права базовою метою є регламентація відносин між державами щодо енергетичних ресурсів та глобальний вплив на екологію, тому не дивно, що указані вище принципи це відображають: в них знайшли свій прояв надважливі питання національного суверенітету над ресурсами, транзитна проблематика, зменшення забруднення та негативного впливу на клімат тощо.

Для національного енергетичного права ключові завдання та цілі є дещо іншими, тому й система принципів у нього відрізняється. Важливо спершу нагадати, що поняття «принципи галузі права» і «галузеві принципи» не є

тотожними. Першим охоплюються: 1) загальні та міжгалузеві принципи права, які знаходять свій вираз в тому числі і в конкретній галузі права; 2) специфічні принципи, притаманні лише даній конкретній галузі права. Друге ж поняття є вужчим і відображає виключно специфічні, притаманні лише даній конкретній галузі права принципи[13, с. 223-227]. На нашу думку, до галузевих принципів енергетичного права слід віднести:

- спрямованість на досягнення цілей та завдань сталого розвитку;
- забезпечення енергетичної трансформації;
- досягнення, підтримання та гарантування енергетичної безпеки;
- екологічна безпека енергетичних відносин;
- рівний захист прав та законних інтересів усіх суб'єктів енергетичних відносин.

При цьому важливо підкреслити, що галузеві принципи енергетичного права не можна автоматично ототожнювати із галузевими принципами енергетичного законодавства. Хоча слід визнати, що учені йдуть на певну умовність, свідомо упускаючи такі відмінності. Наприклад, Н. О. Багай у подібній ситуації зазначає, що «принципи аграрного законодавства в основному відповідають принципам однойменної галузі права» [4, с. 107-110]. Якщо ж зовсім прискіпливо ставитися до цього питання, то таке ототожнення є теоретично спірним з огляду на те, що галузь права та галузь законодавства є різними категоріями юридичної науки.

Щодо співвідношення галузі права та галузі законодавства в доктрині давно точаться наукові дискусії. Домінуюча позиція зводиться до того, що галузь права є змістом, а галузь законодавства – формою, при чому не єдиною можливою. Тобто енергетичне право може втілюватися не лише в законодавчих актах, але й у правових звичаях, прецедентах, актах правозастосування, договорах тощо. Хоча в цілому, як зазначає Д. М.

Лук'янець, енергетичне право наділене ознаками так званої «предметної» галузі права, а в них «будуть практично співпадати галузь права і галузь законодавства» [3, с. 306].

Незважаючи на величезний масив нормативно-правового матеріалу, дослідження вітчизняної наукової літератури демонструє різні оцінки учених щодо об'єктивації енергетичного законодавства. У цілому їх можна представити у вигляді двох основних позицій:

- енергетичне законодавство – це галузь законодавства. Такий підхід зустрічається в низці досліджень, у яких енергетичне законодавство характеризується як самостійна[14], «інтегрована комплексна галузь законодавства» [15, с. 58-66], що передбачає серед іншого екологічні вимоги;

- енергетичне законодавство – це «значний інтегрований комплекс, один з елементів системи законодавства України, сукупність нормативно-правових актів різного рівня, які регулюють відносини, що виникають у сфері організації і функціонування паливно-енергетичного комплексу держави» [6, С. 160-165]. На думку Т. Мусієнко, відсутність кодифікованого акту позбавляє енергетичне законодавство можливості претендувати на рівень галузі законодавства. Так, на думку дослідниці, склалася ситуація, за якої галузь права існує, а галузі законодавства немає. При цьому учена визнає значний обсяг та масштабність нормативно-правової основи, адже вказує на те, що «основною причиною виникнення енергетичного права в Україні став стрімкий розвиток енергетичного законодавства» [6, с. 160-165].

Висловлена позиція є досить спірною, оскільки наявність кодексу не є виключним критерієм існування галузі законодавства. Слідуючи такій логіці, можна дійти до небезпечних та деструктивних висновків щодо відсутності, наприклад, галузі екологічного законодавства, яка є цілком сформованою.

Разом із цим, необхідність систематизації сучасного енергетичного законодавства є однією з його головних ознак на нинішньому етапі розвитку, адже воно накопичило «таку кількість правових норм, що його просто необхідно кодифікувати» [17], при чому воно досягло цієї потреби вже давно[18, с. 49-55]. Однак для проведення відповідних адекватних систематизаційних заходів енергетичне законодавство вимагає ретельної концептуальної підготовки, зокрема на рівні теоретико-методологічного опрацювання становлення та формування галузі енергетичного права. Тобто систематизація форми можлива лише після визначення зі змістом.

Практичною стороною цього питання стає внутрішня структура енергетичного права, тобто виявлення його складових частин: підгалузей, інститутів, субінститутів тощо. Цьому аспекту розвитку енергетичного права приділено вкрай мало уваги – здебільшого окремі думки науковців зустрічаються без розгорнутих обґрунтувань, що ускладнює їх поглиблений аналіз.

Наприклад, підгалуззю енергетичного права назване право альтернативної енергетики [19, с. 134-141]. О. Ю. Битяк зазначає про те, що «в межах ще не сформованого ні концептуально, ні законодавчо – єдиного енергетичного права, вже починають формуватися підгалузі, нафтового, газового, вугільного законодавства» [5].

У підручнику з енергетичного права зроблена спроба дати більш-менш системне бачення підгалузей енергетичного права, а саме: «а) правове регулювання відносин в області генерації, передачі, розподілу і споживання електричної енергії; б) правове регулювання відносин в області нафтової і газової промисловості – нафтогазова галузь; в) правове регулювання відносин в області ядерної (атомної) енергетики; г) правове регулювання у вугільній галузі; д) правові аспекти використання відновлюваних джерел енергії; е)

правове регулювання підвищення енергетичної ефективності і енергозбереження; ж) енергетичне право ЄС, окремих його країн; з) розвинутих країн різних регіонів земної кулі; і) міжнародне енергетичне право» [20].

Наведена система підгалузей викликає цілу низку запитань, серед яких найбільш гострими слід вказати такі. По-перше, представлена система не охоплює норми права, які спрямовані на регулювання відносин із іншими енергопродуктами, окрім електроенергії, а також енергопослугами та у сфері енергетичної безпеки. По-друге, до підгалузей вітчизняної галузі права включено право інших країн (ЄС, інших держав), що є методологічно невірним підходом, адже це складові інших систем права. Право іноземних держав може вивчатися енергетичним правом як наукою та навчальною дисципліною в порядку порівняльно-правових досліджень, але слід усвідомлювати, що іноземні правові норми та правові утворення не формують вітчизняну галузь права. По-третє, сумніви викликає позиція щодо включення в якості підгалузі міжнародного енергетичного права.

На відміну від національного енергетичного права, яке стає об'єктом уважних та прицільних наукових розвідок лише останніми роками, міжнародне енергетичне право уже порівняно давно цікавить вітчизняних учених. Це зумовило підготовку низки науково-дослідних робіт, важливих для опрацювання теоретико-методологічних засад розуміння даного правового утворення та перспектив його подальшого розвитку.

За оцінками вітчизняних та зарубіжних учених, міжнародне енергетичне право стало продуктом кризи – його виникнення пов'язують із нафтовим ембарго 70-х років XX ст., коли деякі країни світу понесли колосальні збитки внаслідок маніпулювання енергоресурсами на світовому ринку, що здійснювалося іншими державами з політичною метою [21, с. 148-155]. Така

ситуація продемонструвала одразу багато аспектів, що потребували подальшої уваги і врегулювання, зокрема: забезпечення енергетичної безпеки у світі; гарантування безперебійних поставок енергоресурсів; пошук та розвиток технологій використання альтернативних джерел енергії тощо.

Як зазначається у літературі, «виникнення нових відносин в енергетичній сфері зумовило створення певної правової основи для їх регулювання. У результаті відбулося формування міжнародного енергетичного права, яке намагається відповідати потребам створення універсального механізму забезпечення справедливого розподілу енергоресурсів між державами» [10]. Зародившись як відповідь на конкретний запит, міжнародне енергетичне право пройшло еволюційний шлях від обмеженого регулювання суто нафтогазових відносин та наразі розвинулося у складну та об'ємну систему норм, що охоплює велику кількість різних джерел.

Вивчаючи міжнародне енергетичне право на рівні дисертаційних досліджень, вітчизняні учені розійшлися в оцінках його самостійності. З огляду на це у доктрині представлено два підходи до розуміння міжнародного енергетичного права:

- як *підгалузі міжнародного економічного права*, що «зумовлено правовою природою відповідних правових норм та принципів – більшість норм і принципів міжнародного енергетичного права спрямована на регулювання міжнародних економічних відносин, а також спорідненістю принципів правового регулювання цих галузей» [10];

- як *самостійної галузі міжнародного права*. А. О. Кориневич [7] дійшов такого висновку, проаналізувавши міжнародне енергетичне право за доктринальними критеріями виокремлення галузі та встановивши їх відповідність. Так, учений називає предметом міжнародного енергетичного права «міжнародні відносини, що виникають щодо видобування,

використання, торгівлі, транзиту енергетичних ресурсів, інвестування у розробку цих ресурсів, боротьби зі шкідливими наслідками дій, пов'язаних з енергетичною діяльністю» [7].

За достовірності будь-якого з вказаних доктринальних підходів, міжнародне енергетичне право не може включатися до складу національного енергетичного права в якості підгалузі, оскільки це зовсім різні нормативні утворення: у них різні предмет і метод, принципи, суб'єкти, джерела, мета і завдання тощо. Звичайно, оскільки вони пересікаються в певній частині, то слід визнати їх міцний взаємозв'язок та встановити його природу. Так, наприклад, основними джерелами міжнародного енергетичного права виступають міжнародні договори та міжнародні звичаї. Ті з них, які Україна ратифікує або іншим чином запровадить у національне законодавство, стають частиною її національного енергетичного права; тоді як уся інша частина (слід визнати, що така частина є значно більш об'ємною) – залишається існувати поза рамками вітчизняної системи права, у межах міжнародного енергетичного права. Таким чином, можна вести мову про міжнародно-правові джерела національного енергетичного законодавства, що формують вітчизняне енергетичне право, визначають вектори його розвитку, стратегічні перспективи, певні гарантії, міжнародно-правові зобов'язання, взяті на себе державою, тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується формуванням нових комплексних галузей права, серед яких особливе місце займає енергетичне право. Воно виникло як самостійна галузь через інтеграцію різнорідних відносин, пов'язаних із виробництвом, використанням, обігом енергії та забезпеченням енергетичної безпеки.

2. Енергетичне право має власний предмет, який є комплексним та включає відносини різного походження, що об'єдналися в нову якість. Це підтверджує його самостійність і повноцінність як галузі права, спростовуючи припущення про відсутність у комплексних галузей права власного методу і принципів.

3. Принципи енергетичного права України формуються з урахуванням національних завдань та цілей, що відрізняються від міжнародного енергетичного права. Встановлено, що до галузевих принципів слід віднести: спрямованість на сталий розвиток, забезпечення енергетичної трансформації, досягнення і гарантування енергетичної безпеки, екологічну безпеку енергетичних відносин та рівний захист прав і законних інтересів усіх суб'єктів.

4. Аналіз літератури показав, що наукові дослідження енергетичного права в Україні залишаються фрагментарними та зосередженими на окремих аспектах, що підкреслює необхідність подальшого комплексного наукового опрацювання принципів, структури та співвідношення з енергетичним законодавством.

Література

1. Дутов М. М., Сидоренко В. В. Принципи енергетичного законодавства. *Економіка та право*. 2019. № 2 (53). С. 47–55.

2. Дутов М. М., Сидоренко В. В. Принципи енергетичного законодавства. *Економіка та право*. 2019. № 2 (53). С. 47–55.

3. Лук'янець Д. М. Про структуру системи права. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. Вип. 12. С. 3–6.

4. Багай Н. Принципи аграрного права та законодавства України: проблеми законодавчого закріплення. *Jurnalul juridic national: teorie şi practică*. 2016. № 6 (22-2). P. 107–110.

5. Битяк О. Ю. Господарсько-правове забезпечення функціонування електроенергетичного ринку України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2010. 20 с.

6. Мусієнко Т. До питання співвідношення енергетичного права та енергетичного законодавства України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 1 (9). С. 160–165.

Кориневич А. О. Місце міжнародного енергетичного права у системі сучасного міжнародного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2011. 22 с.

8. Дудник Р. М. Енергетичне право в системі українського права. *Тенденції розвитку та правовий образ сучасної держави:* матеріали міжнар. онлайн круг. столу (Одеса, 20 грудня 2019 р.). С. 131–136. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfda9f3d-aa8e-4326-928e-6e2ac0011ac2/content (дата звернення: 01.10.2025).

9. Башун А. В. Категорія альтернативних джерел енергії в міжнародному праві XXI століття. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 93–100.

10. Дубас Р. Р. Становлення та розвиток міжнародного енергетичного права в умовах глобалізації міжнародних економічних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2010. 23 с.

11. Heffron R. J., Rønne A., Tomain J. P., Bradbrook A. & Talus K. (2018). A treatise for energy law. Journal of World Energy Law and Business. 2018. Vol. 11. P. 34–48. DOI: https://doi.org/10.1093/jwelb/jwx039

12. Хомин В. Міжнародні принципи та інструменти енергетичної трансформації. *Четверті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова*: тези виступів (м. Київ-Одеса, 30 червня 2023 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ Одеса-Чернігів : Десна Поліграф, 2023. С. 223–230.

13. Чабаненко М. М. Принципи галузі аграрного права. *Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права:* зб. наук. пр. круглого столу (м. Київ, 19 жовт. 2012 р.) / за ред. Г. І. Балюк, М. В. Краснової, А. М. Мірошниченка, В. В. Носіка. 2012. С. 223–227. URL: http://law.univ.kiev.ua/science.html (дата звернення: 01.10.2025).

14. Остудімов Б. А. Конституційно-правові засади забезпечення енергетичної безпеки: дис. … д-ра філософії спец. 081 – Право. Київ, 2023. 258 с.

15. Ахметов Р. Р. Особливості правового регулювання енергетичних відносин в ЄС. *Журнал східноєвропейського права.* 2016. № 32. С. 58–66.

16. Мусієнко Т. До питання співвідношення енергетичного права та енергетичного законодавства України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2011. № 1 (9). С. 160–165.

17. Дудник Р. М. Галузева диференціація українського права: поняття, рівні і тенденції розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 20 с.

18. Кірін Р. С., Хомин В. С. Розвиток права альтернативної енергетики в умовах енергетичної трансформації України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».* 2024. № 2 (72). С. 49–55.

19. Кузьміна М. М. Поняття та види енергії з альтернативних джерел. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3 (14). С. 134–141.

20. Енергетичне право: український досвід та українські практики: навч.-метод. посібник / Молодиченко В. В., Аносов І. П., Афанасєва Л. В., Гапотій В. Д., Олексенко Р. І., Орлов А. В., Ятченко А. Д. / За заг. ред. проф. В. В. Молодиченка. Київ, 2015. 208 с.

21. Селезньова О. Міжнародна енергетична безпека: політичний концепт. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 148–155.

References

1. Dutov M. M., Sydorenko V. V. Pryntsypy enerhetychnoho zakonodavstva. *Ekonomika ta pravo.* 2019. № 2 (53). S. 47–55.

2. Dutov M. M., Sydorenko V. V. Pryntsypy enerhetychnoho zakonodavstva. *Ekonomika ta pravo.* 2019. № 2 (53).

3. Lukianets D. M. Pro strukturu systemy prava. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo.* 2002. Vyp. 12. S. 3–6.

4. Bahai N. Pryntsypy ahrarnoho prava ta zakonodavstva Ukrainy: problemy zakonodavchoho zakriplennia. *Jurnalul juridic national: teorie şi practică.* 2016. № 6 (22-2). R. 107–110.

5. Bytiak O. Yu. Hospodarsko-pravove zabezpechennia funktsionuvannia elektroenerhetychnoho rynku Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.04. Kyiv, 2010. 20 s.

6. Musiienko T. Do pytannia spivvidnoshennia enerhetychnoho prava ta enerhetychnoho zakonodavstva Ukrainy. *Visnyk NTUU «KPI».* Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. 2011. № 1 (9). S. 160–165.

Korynevych A. O. Mistse mizhnarodnoho enerhetychnoho prava u systemi suchasnoho mizhnarodnoho prava: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.11. Kyiv, 2011. 22 s.

8. Dudnyk R. M. Enerhetychne pravo v systemi ukrainskoho prava. *Tendentsii rozvytku ta pravovyi obraz suchasnoi derzhavy: materialy mizhnar. onlain kruh. stolu (Odesa, 20 hrudnia 2019 r).* S. 131–136. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dfda9f3d-aa8e-4326-928e-6e2ac0011ac2/content

9. Bashun A. V. Katehoriia alternatyvnykh dzherel enerhii v mizhnarodnomu pravi KhKhI stolittia. *Biuleten Ministerstva yustytsii Ukrainy.* 2010. № 11. S. 93–100.

10. Dubas R. R. Stanovlennia ta rozvytok mizhnarodnoho enerhetychnoho prava v umovakh hlobalizatsii mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.11. Kyiv, 2010. 23 s.

11. Heffron R. J., Rønne A., Tomain J. P., Bradbrook A. & Talus K. (2018). A treatise for energy law. *Journal of World Energy Law and Business.* 2018. Vol. 11. P. 34–48. https://doi.org/10.1093/jwelb/jwx039

12. Khomyn V. Mizhnarodni pryntsypy ta instrumenty enerhetychnoi transformatsii. *Chetverti naukovi chytannia pamiati akademika V.K. Mamutova: tezy vystupiv (m. Kyiv-Odesa, 30 chervnia 2023 r).* Nauk. red. V.A. Ustymenko. Kyiv Odesa-Chernihiv : Desna Polihraf, 2023. S. 223–230.

13. Chabanenko M. M. Pryntsypy haluzi ahrarnoho prava. *Rozvytok nauk zemelnoho, ahrarnoho, ekolohichnoho ta pryrodoresursnoho prava: zb. nauk. pr. kruhloho stolu (m. Kyiv, 19 zhovt. 2012 r.)* / za red. H. I. Baliuk, M. V. Krasnovoi, A. M. Miroshnychenka, V. V. Nosika. 2012. S. 223–227. Rezhym dostupu: http://law.univ.kiev.ua/science.html

14. Ostudimov B. A. Konstytutsiino-pravovi zasady zabezpechennia enerhetychnoi bezpeky: dys. … d-ra filosofii spets. 081 – Pravo. Kyiv, 2023. 258 s.

15. Akhmetov R. R. Osoblyvosti pravovoho rehuliuvannia enerhetychnykh vidnosyn v YeS. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava.* 2016. № 32. S. 58–66.

16. Musiienko T. Do pytannia spivvidnoshennia enerhetychnoho prava ta enerhetychnoho zakonodavstva Ukrainy. *Visnyk NTUU «KPI».* Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. 2011. № 1 (9). S. 160–165.

17. Dudnyk R. M. Haluzeva dyferentsiatsiia ukrainskoho prava: poniattia, rivni i tendentsii rozvytku: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. Odesa, 2016. 20 s.

18. Kirin R. S., Khomyn V. S. Rozvytok prava alternatyvnoi enerhetyky v umovakh enerhetychnoi transformatsii Ukrainy. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka».* 2024. № 2 (72). S. 49–55.

19. Kuzmina M. M. Poniattia ta vydy enerhii z alternatyvnykh dzherel. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. 2013. № 3 (14). S. 134–141.

20. Enerhetychne pravo: ukrainskyi dosvid ta ukrainski praktyky: navch.-metod. posibnyk / Molodychenko V. V., Anosov I. P., Afanasieva L. V., Hapotii V. D., Oleksenko R. I., Orlov A. V., Yatchenko A. D. / Za zah. red. prof. V. V. Molodychenka. Kyiv, 2015. 208 s.

21. Seleznova O. Mizhnarodna enerhetychna bezpeka: politychnyi kontsept. *Politychnyi menedzhment.* 2010. № 2. S. 148–155.